

การเตรียมความพร้อมของไทยเพื่อให้สัตยาบันต่ออนุสัญญาระหว่าง
ประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญ
โดยถูกบังคับ:กรณีการคุ้มครองเด็กที่ถูกบังคับให้สูญหาย
ได้รับผลกระทบจากการบังคับให้สูญหาย*

THAILAND PREPARING TO RATIFY THE INTERNATIONAL
CONVENTION FOR THE PROTECTION OF ALL PERSONS FROM
ENFORCED DISAPPEARANCE: A CASE OF THE PROTECTION
OF CHILDREN ENFORCED OR AFFECTED
BY ENFORCED DISAPPEARANCE

ชญาณี ทองนุ้ม

Chayanee Thongnum

นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายระหว่างประเทศ
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ประเทศไทย

Master of Law in International Law, Faculty of Law,

Thammasat University, Thailand

E-mail: phrompatsorn.kmtl@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ 2) เพื่อวิเคราะห์ประเด็นกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขกฎหมายภายในของไทยให้เป็นไปตามอนุสัญญาฯ เพื่อคุ้มครองเด็กที่ถูกบังคับให้สูญหาย หรือได้รับผลกระทบจากการบังคับให้สูญหาย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษานี้ประกอบด้วย กฎหมายภายในของประเทศไทย และ อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ผลการวิจัยพบว่า 1) กฎหมายไทยยังไม่มีภาระระบุความหมายของเหยื่อและผู้เสียหาย ระบุฐานความผิด และ

* Received 18 August 2023; Revised 12 October 2023; Accepted 23 October 2023

กระบวนการ สอบสวนที่ชัดเจนสำหรับการคุ้มครองเด็กที่ถูกบังคับให้สูญหายหรือได้รับผลกระทบจากการบังคับให้สูญหาย เมื่อเปรียบเทียบกับอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ 2) กฎหมายไทยควรมีการปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางของอนุสัญญาฯ 4 ประการประกอบ ด้วย (1) การกำหนดความหมายของเหยื่อหรือผู้เสียหาย (2) การกำหนดฐานความผิดที่เกี่ยวข้องกับกรณีที่เกิดขึ้นเป็นเหตุการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ (3) กระบวนการสอบสวน และ (4) กฎหมายเกี่ยวกับการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม 2) แนวทางการแก้ไขกฎหมายไทยควรดำเนินการดังนี้ (1) ผู้มีอำนาจร้องทุกข์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ และ ผู้มีอำนาจฟ้องคดีต่อศาลให้ครอบคลุมถึงตัวเหยื่อและผู้เสียหาย (2) กระบวนการสอบสวนควรกำหนดให้พนักงานอัยการและพนักงานปกครองมีอำนาจสอบสวนคดีร่วมกับพนักงานสอบสวน และ (3) เด็กควรมีสิทธิในการเข้าถึงประวัติที่แท้จริงของตนเองหลังจากการถูกรับเป็นบุตรบุญธรรม

คำสำคัญ: การบังคับให้สูญหาย, เด็ก, การคุ้มครองเด็ก, อนุสัญญา, เหยื่อ

Abstract

This research aims (1) to conduct a comparative study between Thai law and foreign law, (2) to analyze relevant Thai legal issues, and (3) to propose guidelines for revising Thai internal law to be in line with the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance. This research is qualitative. The sample group in this study consisted of Thailand's internal law and the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance. The findings reveal that: 1) Thai law has not yet specified victims and plaintiff, the base of the offense, and a clear investigation process for the protection of children who have been forced to disappear or have been affected by enforced disappearance in comparison to the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance. 2) Thai law should be improved to be consistent with the guidelines of the Convention in 4 aspects: (1) determining the meaning of victim and plaintiff, (2) determining the basis of offenses related to cases in which children are victims of forced disappearance, (3) the investigation process, and (4) laws regarding the adoption of children. 3) Guidelines for amending Thai law

should be as follows: (1) Complainant and plaintiff should cover the victim and relevant parties. (2) The investigation process should specify that prosecutors and administrative officials have the authority to investigate cases together with police investigators, and (3) children should have the right to access their own record after being adopted.

Keywords: Enforced disappearance, Children, Child protection, Conventions, Victims

บทนำ

ข้อมูลจากคณะทำงานด้านการบังคับสูญหายโดยไม่สมัครใจขององค์การสหประชาชาติ (UN Working Group on Enforced or Involuntary Disappearance -WGEID) เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2562 (Human Rights Council Forty-second session, 2017) รายงานว่า ประเทศไทยมีบุคคลสูญหายโดยถูกบังคับจำนวน 82 ราย ซึ่งครอบครัวและเหยื่อผู้ได้รับผลกระทบยังคงนั่งเฝ้า เพราะกลัวกระแสการตอบโต้โดยอำนาจรัฐ โดยที่ประเทศไทยนั้นได้ลงนามในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการสูญหายโดยถูกบังคับ (CED) เมื่อปี พ.ศ. 2555 และหลังจากนั้นอีก 5 ปี ประเทศไทยโดยสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2560 ได้มีมติเห็นชอบให้ไทยเข้าเป็นภาคีในอนุสัญญา

การหายสาบสูญโดยถูกบังคับ (Enforced Disappearance) หรือที่มักจะคุ้นเคยกันเป็นอย่างดีในภาษาไทยที่เรียกว่า “อุ้มหาย” เป็นลักษณะของการกระทำที่ผู้กระทำการนั้น เป็นเจ้าหน้าที่รัฐ หรือองค์การการเมือง ซึ่งด้วยความเข้าใจโดยทั่วไปนั้น คือการที่เจ้าหน้าที่รัฐลักพาตัวบุคคล ซึ่งบุคคลนั้นอาจจะเชื่อมโยงการเมือง หรือขัดความผลประโยชน์ใดกับเจ้าหน้าที่รัฐ ก็เป็นได้ ซึ่งเมื่อลักพาตัวไปแล้วก็จะทรมานหรือทำร้ายร่างกายจนผู้ที่ถูกกระทำขาดอิสรภาพ หรือไม่สามารถกลับมาเรียกร้องสิทธิ หรือต่อสู้ทางกฎหมายได้ (มาตาลักษณ์ เสรมธากุล, 2562)

จากการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กนั้น มักพบว่าไม่เพียงพอ และไม่สนับสนุนให้เกิดการคุ้มครองเด็กจากความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายแม่บทหรือกฎหมายลำดับรองลงมา กลไกของกฎหมายไม่สามารถคุ้มครองเด็กจากความรุนแรงได้จริง (มาตาลักษณ์ เสรมธากุล, 2562) ดังนั้นกระบวนการทางกฎหมายจึงเป็นช่องทางหนึ่งที่อาจ

กล่าวได้ว่าเป็นหนทางในการยับยั้งการละเมิดสิทธิมนุษยชนในเด็กที่ตกอยู่ในสถานการณ์ของการหายสาบสูญโดยถูกบังคับก็ได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากฎหมายภายในของไทยที่เกี่ยวข้องกับการหายสาบสูญโดยถูกบังคับที่เกิดขึ้นกับเด็กและที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก
2. เพื่อศึกษาหาแนวทางและประเด็นปัญหาในการปรับปรุงกฎหมายภายในของไทยเพื่อให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับเด็กผู้ถูกระทำให้หายสาบสูญโดยถูกบังคับและเด็กผู้ซึ่งได้รับผลกระทบจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาวิจัยข้อมูลโดยเน้นการค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก ประกอบไปด้วย 1) อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ และอนุสัญญาอื่น รวมไปถึงกฎหมายระหว่างประเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ 2) กฎหมายภายในที่สามารถปรับใช้ได้กับกรณีศึกษา รวมทั้งกฎหมายที่เป็นประเด็นปัญหาอุปสรรคต่อกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับการหายสาบสูญโดยถูกบังคับและ 3) เอกสารทางวิชาการต่าง ๆ บทความเชิงวิชาการขององค์กรอิสระ ภาครัฐ และเอกชน ที่เกี่ยวข้องกับการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ นโยบายภาครัฐ รายงานการศึกษาวิจัยด้านสิทธิมนุษยชน กฎกระทรวง ประกาศ และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบฟอร์มตรวจสอบเอกสาร (Check-list) เพื่อตรวจสอบความเหมือนและความแตกต่างของเอกสารที่นำมาศึกษา ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูล และทำบันทึกการตรวจสอบเอกสารด้วยตนเอง ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อวิเคราะห์หาประเด็นที่ตรงกันและแตกต่างกันของข้อมูลที่นำมาศึกษา และเขียนรายงาน

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวกับคุ้มครองเด็กที่ถูกบังคับให้สูญหายหรือได้รับผลกระทบจากการบังคับให้สูญหาย

ผลการศึกษาพบว่าประเทศไทยได้ลงนามในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการสูญหายโดยถูกบังคับแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2555 แต่ประเทศไทยยังมิได้ดำเนินการให้สัตยาบันต่ออนุสัญญาฯ แต่อย่างใด ดังนั้น ไทยจึงยังไม่มีภาระผูกพันที่จะต้องดำเนินการตามพันธกรณีที่อนุสัญญาฯ กำหนดไว้ ไทยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะสำหรับข้อเท็จจริงของการกระทำให้หายสาบสูญโดยถูกบังคับ โดยเฉพาะกฎหมายที่เป็นการคุ้มครองและช่วยเหลือเด็กที่ตกเป็นเหยื่อจากการกระทำให้หายสาบสูญโดยถูกบังคับ จึงทำให้ไม่สามารถนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษได้

กฎหมายภายในของประเทศไทยที่มีเนื้อหาในการคุ้มครองดูแลสิทธิของเด็กมีจำนวนมาก แต่ยังไม่มีความหมายฉบับใดมีเนื้อหาครอบคลุมในการคุ้มครองดูแลสิทธิของเด็กที่เกี่ยวข้องกับการหายสาบสูญโดยถูกบังคับที่เกิดขึ้นกับเด็กและที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก ได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (การกำหนดความหมายของผู้เสียหาย การร้องทุกข์ และการนำคดีขึ้นสู่ศาล) การกำหนดความหมายของเหยื่อตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจำเลยในคดีอาญาพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 กฎหมายอาญา (ฐานความผิดในการพรากเด็กและผู้เยาว์ การกักขังหน่วงเหนี่ยว การทรมาน การจับกุม กักขัง ลักพาตัว หรือการกระทำในรูปแบบใด ๆ ก็ตาม ที่เป็นการลิดรอนเสรีภาพ) พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 การสอบสวนตามพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 การรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมตามพระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2522

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 2 วิเคราะห์ประเด็นกฎหมายไทยที่เกี่ยวกับคุ้มครองเด็กที่ถูกบังคับให้สูญหายหรือได้รับผลกระทบจากการบังคับให้สูญหาย

1. ปัญหาการกำหนดความหมายของ “เหยื่อ” หรือ “ผู้เสียหาย”

จากการวิเคราะห์ความหมายของเหยื่อหรือผู้เสียหายสรุปได้ว่าในปัจจุบันการกำหนดความหมายของเหยื่อหรือผู้เสียหายในกฎหมายนั้น เป็นการกำหนดอย่างแคบและไม่สอดคล้องกับ อนุสัญญาฯ ข้อ 24 ที่ได้กำหนดความหมายของคำว่า เหยื่อ ไว้กว้างกว่ากฎหมายของไทย ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอให้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายภายในของไทยในด้านความหมายของเหยื่อหรือผู้เสียหาย เพื่อให้สอดคล้องกับความหมายและแนวปฏิบัติตามอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการสูญหายโดยถูกบังคับ โดยปรับปรุงความหมายของเหยื่อหรือผู้เสียหายในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

2. ประเด็นปัญหาการกำหนดฐานความผิดที่เกี่ยวข้องกับกรณีที่เกิดตกเป็นเหยื่อการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ

ไทยมีกฎหมายที่บัญญัติว่าลักษณะการกระทำใดเป็นความผิดทางอาญาไว้ในประมวลกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายแม่บทหลัก และยังมีกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติ หรือลำดับอื่นอีกจำนวนมากซึ่งหากมีการห้ามกระทำการใดไว้ แล้วมีการกำหนดบทลงโทษในลักษณะทางอาญา การนั้นเป็นไปในลักษณะการกระทำทางอาญา ทั้งนี้ อนุสัญญาระหว่างประเทศจำนวนมากที่ไทยได้มีการอนุวัติการแล้วบัญญัติเป็นกฎหมายภายในหรือแก้ไขกฎหมายปัจจุบันเพื่อเป็นสอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศที่ไทยได้เข้าเป็นภาคีก็ไม่ได้มีการกำหนดฐานความผิดและบทลงโทษไว้อย่างชัดเจน

2.1 ฐานความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา

2.1.1 ความผิดฐานพรากเด็กและความผิดฐานพรากผู้เยาว์

อนุสัญญาฯ มาตรา 25 (1) ได้มีการกล่าวถึง wrongful removal ซึ่งให้ความหมายในลักษณะที่หมายถึงการพรากเด็กไปจากพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ซึ่งการจะเป็น wrongful removal หรือไม่ ต้องพิจารณาจาก rights of custody สิทธิในการดูแลเด็กอย่างแท้จริง และบุคคลนั้นถูกพรากสิทธินั้นไปจากตนเอง หมายความว่า การที่พรากหรือลักพาตัวเด็กนั้นไปจากผู้ดูแลหรือผู้ปกครองนั้นทำให้ผู้บุคคลดังกล่าวได้รับความเสียหาย ซึ่งจากการศึกษากฎหมายไทยนั้น พบการมีการกำหนดฐานความผิดในลักษณะเช่น wrongful removal อยู่บ้าง คือ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 317 มาตรา 318 มาตรา 319

2.1.2 ความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขัง

เมื่อได้ศึกษาเจตนารมณ์ ความหมาย และลักษณะการบังคับใช้มาตรา 310 จะพบว่ามุ่งคุ้มครองบุคคลที่ถูกกระทำให้ไม่สามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้ด้วยประการใด ๆ อย่างตามใจชอบ ทั้งนี้ ไม่กำหนดขอบเขตของผู้กระทำว่าต้องเป็นเจ้าพนักงานหรือบุคคลธรรมดาเท่านั้น แม้เป็นเจ้าพนักงานกระทำการตามหน้าที่ก็อาจจะเข้าข่ายการเป็นผู้กระทำหน่วงเหนี่ยวกักขังก็ได้

2.1.3 ความผิดฐานเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ

เมื่อเกิดการบังคับสูญหายขึ้น ไม่ว่าจะกระทำโดยบุคคลธรรมดาทั่วไปหรือกระทำโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ต้องปรากฏว่ามีการปฏิเสธที่จะยอมรับว่าได้มีการลิดรอนสิทธิเสรีภาพ หรือปกปิดชะตากรรมหรือที่อยู่ของบุคคลที่สูญหาย ทำให้บุคคลที่สูญหายอยู่นอกการคุ้มครองของกฎหมาย เป็นความผิดในความหมายของอนุสัญญาฯ ประมวลกฎหมายอาญาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ คือ มาตรา 157 ว่าด้วยเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ

โดยสรุปจากการศึกษา มาตรา 157 ได้กำหนด องค์ประกอบความผิดไว้อย่างกว้าง ๆ ต้องการครอบคลุมการกระทำความผิดต่าง ๆ ของเจ้าพนักงานโดยที่มีลักษณะความผิดมิได้ เฉพาะเจาะจงเหมือนความผิดฐานอื่น ๆ ความผิดที่จะเกิดขึ้นกับเจ้าพนักงานตามมาตรา 157 นั้น ต้องมีเจตนาพิเศษด้วย หากไม่มีเจตนาพิเศษก็ไม่อยู่ในความหมายของมาตรา 157 นอกจากนี้ การบัญญัติ ถ้อยคำอย่างกว้างขวางทำให้กฎหมายอาญาขาดความชัดเจน ซึ่งขัดต่อ หลักกฎหมายอาญาที่ต้องมีความชัดเจน แน่นนอน (Nullum crimen sine lege certa) เมื่อใด ที่ขาดความชัดเจน ย่อมทำให้เกิดผลเสียโดยตรงต่อหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่ง ประเด็นปัญหาดังนี้เองที่ชี้ให้เห็นว่า มาตรา 157 ไม่สามารถบังคับใช้ได้กับกรณีการบังคับสูญ หาย ด้วยปัญหาที่ว่า การบังคับสูญหายที่ผู้กระทำให้เป็นเจ้าพนักงาน หรือเจ้าพนักงานจงใจปกปิด ข้อมูลที่เกี่ยวข้องการบังคับสูญหายหรือเพียงแต่เพิกเฉย สำหรับกรณีที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็น ข้อมูลของผู้สูญหาย ข้อมูลผู้กระทำ หรือถิ่นที่อยู่ของผู้สูญหาย

2.2 ฐานความผิดตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 เป็นการกล่าวถึงในลักษณะทั่วไปอย่างกว้าง ๆ เพื่อการคุ้มครองเด็กจากการถูกทารุณกรรมไม่ว่าจะเป็นทางร่างกายหรือจิตใจ แต่ไม่ได้บ่งบอก ถึงเจตนาซ่อนเร้นอื่นใด หรือมีเจตนาพิเศษให้การกระทำนั้นให้อยู่นอกเหนือกฎหมายหรือ ต้องการปกปิดข้อมูลความจริงแต่อย่างใด ในพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กได้กำหนดโทษทาง อาญาของมาตรา 26 ไว้ที่ มาตรา 76 กำหนดว่า ผู้ใดฝ่าฝืน มาตรา 26 ต้องระวางโทษจำคุกไม่ เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกินสามหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งหากเด็กถูกทารุณกรรมใน รูปแบบของการบังคับสูญหาย แล้วผู้กระทำได้รับบทลงโทษเพียงแค่จำคุกไม่เกินสามเดือน หรือ ปรับไม่เกินสามหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ นั้น คงไม่เหมาะสมกับความร้ายแรงแห่งการกระทำ และความสูญเสียที่ผู้ถูกกระทำได้รับรวมทั้งผู้อื่นที่ได้รับผลกระทบด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการ ไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายและการกระทำผิด เพราะบทลงโทษน้อยเกินไปสำหรับความผิด ผู้กระทำอาจขาดความสำนึกผิดและกลับมากระทำผิดซ้ำอีกก็เป็นได้

2.3 กระบวนการสอบสวน

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ควรแก้ไข เรื่องกำหนดให้พนักงานสอบสวน ผู้รับผิดชอบแห่งเหตุแห่งคดีให้พนักงานอัยการทราบ เพื่อเข้าตรวจสอบหรือกำกับการสอบสวน ทันที ซึ่งเป็นการกำหนดให้พนักงานอัยการและพนักงานปกครองมีอำนาจในการสอบสวน ร่วมในการสอบสวนคดีตั้งแต่ต้นแบบเดียวกับประเทศในภาคพื้นยุโรป และมีหน้าที่แจ้งสิทธิ ให้แก่ผู้เสียหายในการเรียกค่าสินไหมทดแทนเบื้องต้นจากการถูกกระทำตาม พระราชบัญญัตินี้

นอกจากนี้ โดยปกติทหารกระทำความผิดจะขึ้นศาลทหาร แต่ในพระราชบัญญัติฯ กำหนดให้ทหารที่กระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้จะต้องขึ้นศาลพลเรือน คือศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ นอกจากนี้ยังควรแก้ไขในเรื่องการเข้าถึงข้อมูลของผู้เสียหาย โดยควรให้สามีภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ซึ่งอยู่กินกันฉันสามีภริยา ผู้อุปการะและผู้อยู่ในอุปการะผู้แทนหรือทนายความ คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามพระราชบัญญัตินี้ มีสิทธิเข้าถึงข้อมูลและขอให้เจ้าหน้าที่เปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับผู้ถูกควบคุมตัวได้ และหากเจ้าหน้าที่ไม่เปิดเผยข้อมูล ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้เปิดเผยข้อมูลหรือไม่ได้

2.4 การรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม

อนุสัญญากำหนดให้เพื่อความจำเป็นที่จะต้องปกป้องผลประโยชน์สูงสุดของเด็ก อันเกี่ยวข้องกับการรักษาลักษณะบ่งชี้ในตัวตนของเด็ก หมายรวมถึงสัญชาติ ชื่อ ความสัมพันธ์กับครอบครัวตามที่กฎหมายรับรอง อนุสัญญากำหนดให้รัฐภาคีที่ยอมรับระบบการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมหรือการอุปการะเด็กในรูปแบบอื่น ๆ จะต้องมีขั้นตอนทางกฎหมายที่ทบทวนการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมหรือการอุปการะเด็ก และหากเป็นการเหมาะสม ให้ยกเลิกการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมหรือการอุปการะเด็กซึ่งมีที่มาจากการใช้กำลังบังคับเพื่อให้หายสาบสูญ ดังนั้นเพื่อพิจารณากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมของไทยว่าเพียงพอต่อการคุ้มครองเด็กที่จะก่อให้เกิดการบังคับใช้กำลังเพื่อให้เด็กไปเป็นบุตรบุญธรรมและนำไปสู่การบังคับสูญหายในเด็กได้หรือไม่ โดยจะพิจารณากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม 2 กรณีด้วยกัน คือ การรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมตามพระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2522

อภิปรายผลการวิจัย

ข้อสรุปเพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขกฎหมายภายในของไทยให้เป็นไปตามอนุสัญญากำหนดไว้ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อการให้สัตยาบันต่ออนุสัญญาฯ ดังกล่าว 4 ประการประกอบด้วย (1) ปัญหาการกำหนดความหมายของเหยื่อหรือผู้เสียหาย (2) การกำหนดฐานความผิดที่เกี่ยวข้องกับกรณีที่เด็กตกเป็นเหยื่อการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ (3) กระบวนการสอบสวน และ (4) การรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม ดังนี้

ประการที่ 1 ปัญหาการกำหนดความหมายของ “เหยื่อ” หรือ “ผู้เสียหาย”

ในปัจจุบันการกำหนดความหมายของเหยื่อหรือผู้เสียหายในกฎหมายนั้น เป็นการกำหนดอย่างแคบและไม่สอดคล้องกับ อนุสัญญาฯ ข้อ 24 จึงควรพิจารณาแก้ไขกฎหมายดังนี้

1.1 ควรแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เรื่องการดำเนินคดีแทนผู้เสียหายโดยมีข้อความ ในมาตรา 5 เพิ่มเติมดังนี้ “บุคคลเหล่านี้จัดการแทนผู้เสียหายได้ (2)/1 ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยา เฉพาะแต่ในความผิดอาญาซึ่งผู้เสียหายถูกบังคับให้สูญหายโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ” ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมสามารถดำเนินต่อไปให้เกิดความเป็นธรรมและรวดเร็วต่อผู้เสียหายหรือญาติของ ผู้เสียหาย อันจะทำให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุขและควรให้สถานะของเหยื่อเริ่มมีสิทธิดำเนินการต่าง ๆ ทางด้านกฎหมายทันทีที่มีการกล่าวหาว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการอันเป็นการบังคับให้บุคคลสูญหาย

1.2 ควรกำหนดไว้ในมาตรา (2)/2 ให้ความผิดฐานบังคับให้บุคคลสูญหายเป็นความผิดอาญาต่อแผ่นดินที่ไม่ สามารถยอมความกันได้เพื่อให้พนักงานอัยการสามารถดำเนินคดีแทนผู้เสียหายได้ด้วยโดยให้สิทธิของ บุคคลที่กล่าวมาเหล่านี้ทันทีที่มีการกล่าวหาว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือผู้อยู่ภายใต้บังคับ บัญชาของเจ้าหน้าที่รัฐกระทำให้บุคคลสูญหาย โดยถูกบังคับ

สอดคล้องกับงานวิจัยของคณะทำงานสหประชาชาติ (Report of the Working Group, 2003) ที่สรุปว่าการตีความว่าผู้ถูกกระทำเป็นเหยื่อเป็นหัวใจของการคุ้มครองและช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับก็เป็นได้ เพราะหากพิจารณาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงของการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ บุคคลผู้ที่สามารถใช้สิทธิตามกฎหมายได้ภายหลังจากที่เกิดการกระทำให้หายสาบสูญโดยถูกบังคับขึ้นแล้ว มักจะไม่ใช่ตัวบุคคลที่ถูกบังคับให้สูญหายเอง แต่จะเป็นคนในครอบครัว ญาติ หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ เพราะลักษณะของการกระทำเป็นสถานการณ์ที่บีบบังคับให้จำเป็นต้องกระทำเช่นนั้น หากรอให้ตัวบุคคลผู้หายสาบสูญ กลับมาใช้สิทธิทางกฎหมายดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด คงเป็นไปได้ยากและล่าช้า เพราะเพียงแต่จะสืบรู้ชะตากรรมหรือถิ่นที่อยู่ของผู้สูญหายก็เป็นไปได้ยากแล้ว ฉะนั้นการกำหนดให้ความหมายและคำนิยามของผู้เสียหายในการกระทำให้หายสาบสูญโดยถูกบังคับ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดไว้อย่างกว้าง ไม่ควรถูกจำกัดแต่เฉพาะเหยื่อที่เป็นผู้หายสาบสูญไปเท่านั้น เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการหายสาบสูญไปของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ได้มีสิทธิในกระบวนการทางกฎหมาย ทั้งในฐานะตนเองที่เป็นผู้เสียหาย และเพื่อตัวบุคคลผู้หายสาบสูญด้วย

ประการที่ 2 การกำหนดฐานความผิดที่เกี่ยวข้องกับกรณีที่ได้เกิดเป็นเหยื่อการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ

กฎหมายปัจจุบันยังไม่มีข้อกำหนดฐานความผิดและบทลงโทษไว้อย่างชัดเจน จึงควรพิจารณาปรับปรุงดังนี้

2.1 ฐานความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา

2.1.1 ความผิดฐานพรากเด็กและความผิดฐานพรากผู้เยาว์

จากการศึกษากฎหมายไทยนั้น พบการมีการกำหนดฐานความผิดในลักษณะเช่น wrongful removal อยู่บ้าง คือ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 317 มาตรา 318 มาตรา 319

ดังนั้นการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายในฐานความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาในส่วนการพรากเด็กและพรากผู้เยาว์ให้สามารถบังคับใช้กับการถูกบังคับสูญหายนั้นลักษณะสำคัญที่จะทำให้เป็น wrongful removal นั้น จะต้องกระทำต่อเด็กซึ่งหายสาบสูญโดยการถูกบังคับ เด็กซึ่งบิดามารดาหรือผู้ปกครองตามกฎหมายหายสาบสูญโดยถูกบังคับ และเด็กที่เกิดในระหว่างที่มารดาหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ซึ่งทั้งสามกรณีนี้จะต้องถูกคุ้มครองโดยกฎหมายเพื่อป้องกันการถูกทำให้หายไปหรือถูกลบออกจากข้อมูลที่แท้จริงของตนเอง ดังนั้นจึงควรต้องปรับปรุงมาตรา 317, 318, 319 ให้มีเจตนาที่มุ่งจะคุ้มครองเด็กในการที่ถูกลักพาตัวไปเพื่อการบังคับสูญหายหรือเพื่อการบิดเบือนซ่อนเร้นการอันใดที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการบังคับสูญหาย หรือลักพาตัวเด็กไปเพื่อลบข้อมูลและปิดบังความเป็นจริงที่เกี่ยวข้องกับเด็ก

2.1.2 ความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขัง

เมื่อได้ศึกษาเจตนารมณ์ ความหมาย และลักษณะการบังคับใช้มาตรา 310 จะพบว่ามุ่งคุ้มครองบุคคลที่ถูกกระทำให้ไม่สามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้ด้วยประการใด ๆ อย่างตามใจชอบ ทั้งนี้ ไม่กำหนดขอบเขตของผู้กระทำว่าต้องเป็นเจ้าพนักงานหรือบุคคลธรรมดาเท่านั้น แม้เป็นเจ้าพนักงานกระทำการตามหน้าที่ก็อาจจะเข้าข่ายการเป็นผู้กระทำหน่วงเหนี่ยวกักขังก็ได้

มาตรา 310 ประมวลกฎหมายอาญาที่ต้องปรับปรุงเพื่อให้เข้ากับลักษณะของการบังคับสูญหาย ได้แก่มาตรา 310 ต้องปรับปรุงให้มีเจตนามุ่งที่จะคุ้มครองสิทธิของบุคคลใดบุคคลหนึ่งออกจากถูกกักขัง หน่วงเหนี่ยวโดยไร้ซึ่งความชอบด้วยกฎหมาย ต้องปรับปรุงให้เฉพาะเจาะจงว่าผู้กระทำต้องเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ หรือได้รับการสนับสนุนหรือยินยอม หรือการรับรู้ว่ามีกรลิดรอนสิทธิและเสรีภาพเกิดขึ้นแต่ไม่ดำเนินการใด ๆ ตามกฎหมาย บังคับเป็นการทั่วไป หรือมีเจตนาต้องการปกปิดข้อมูลว่าเกิดการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายขึ้น และปิดกั้นผู้ที่เกี่ยวข้องในการเข้าสู่กระบวนการทางกฎหมาย ต้องปรับปรุงให้เป็นการกระทำที่นำไปสู่การปกปิดข้อมูลหรือปกปิดการหน่วงเหนี่ยวกักขังนั้น โดยมีเจตนาปกปิดข้อมูลแห่งการกระทำ และให้ผู้

เกี่ยวข้องไม่ว่าผู้กระทำหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเข้าสู่กระบวนการทางกฎหมายได้ ไม่ว่าจะเป็นการนำคดีเข้าสู่กระบวนการพิจารณา การช่วยเหลือเยียวยาในรูปแบบใด ๆ

2.1.3 ความผิดฐานเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ

โดยสรุปจากการศึกษา มาตรา 157 ได้กำหนด องค์ประกอบความผิดไว้อย่างกว้าง ๆ ต้องการครอบคลุมการกระทำความผิดต่าง ๆ ของเจ้าพนักงานโดยที่มีลักษณะความผิดมิได้เฉพาะเจาะจงเหมือนความผิดฐานอื่น ๆ ความผิดที่จะเกิดขึ้นกับเจ้าพนักงานตามมาตรา 157 นั้น ต้องมีเจตนาพิเศษด้วย

ดังนั้น มาตรา 157 จะต้องมีการปรับปรุงดังนี้ เจ้าพนักงานผู้กระทำการบังคับสูญหายสนับสนุนให้เกิดการบังคับสูญหายหรือหรือเพิกเฉยต่อการบังคับสูญหาย ได้แก่การจับกุม กักขังลักพาตัว หรือการกระทำในรูปแบบใด ๆ ก็ตาม ที่เป็นการลิดรอนเสรีภาพโดย เจ้าหน้าที่ของรัฐสอดคล้องกับการศึกษาของ (Tatjana MILIĆ , 2010) โดยที่รัฐภาคีต้องจัดให้มีบทบัญญัติที่กำหนดฐานความผิดอาญาที่เกี่ยวกับกระทำในลักษณะ “wrongful removal” โดยที่จะต้องครอบคลุมการกระทำต่อเด็กทั้งสามกรณี คือ (1) เด็กซึ่งหายสาบสูญโดยการถูกบังคับ (2) เด็กซึ่งบิดามารดาหรือผู้ปกครองตามกฎหมายหายสาบสูญโดยถูกบังคับ (3) เด็กที่เกิดในระหว่างที่มารดาหายสาบสูญโดยถูกบังคับ

2.2 ฐานความผิดตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 เป็นการกล่าวถึงในลักษณะทั่วไปอย่างกว้าง ๆ เพื่อการคุ้มครองเด็กจากการถูกทารุณกรรมไม่ว่าจะเป็นทางร่างกายหรือจิตใจ แต่ไม่ได้บ่งบอกถึงเจตนาซ่อนเร้นอื่นใด หรือมีเจตนาพิเศษให้การกระทำนั้นให้อยู่นอกเหนือกฎหมายหรือต้องการปกปิดข้อมูลความจริงแต่อย่างใด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ (ไพรัช พรสมบูรณ์ศิริ, 2556) ที่ระบุว่าอนุสัญญากรุงเฮกว่าด้วยการลักพาเด็กข้ามชาติ (Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction) มีประโยชน์ในด้านการประกอบการดำเนินงานและการช่วยเหลือติดตามเด็กที่หายสาบสูญหรือถูกลักพาตัว โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่เกี่ยวข้องกับเด็กคือการที่กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการใด ๆ เพื่อติดตามและแสวงหาตัวเด็กให้พบ ดังนั้น จึงสามารถปรับใช้การให้ความหมายที่จะเป็นประโยชน์แก่การดำเนินการดังกล่าวได้

องค์ความรู้ใหม่

1) กฎหมายไทยยังไม่มีการระบุความหมายของเหยื่อและผู้เสียหาย ฐานความผิดและกระบวนการ สอบสวนที่ชัดเจนสำหรับการคุ้มครองเด็กที่ถูกบังคับให้สูญหายหรือได้รับ

ผลกระทบจากการบังคับให้สูญหาย เมื่อเปรียบเทียบกับอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ 2) กฎหมายไทยควรมีการปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางของอนุสัญญาฯ 4 ประการประกอบ ด้วย (1) การกำหนดความหมายของเหยื่อหรือผู้เสียหาย (2) การกำหนดฐานความผิดที่เกี่ยวข้องกับกรณีที่เกิดขึ้นเป็นเหยื่อการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ (3) กระบวนการสอบสวน และ (4) กฎหมายเกี่ยวกับการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม 2) แนวทางการแก้ไขกฎหมายไทยควรดำเนินการดังนี้ (1) ผู้มีอำนาจร้องทุกข์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ และ ผู้มีอำนาจฟ้องคดีต่อศาลให้ครอบคลุมถึงตัวเหยื่อและผู้เสียหาย (2) กระบวนการสอบสวนควรกำหนดให้พนักงานอัยการและพนักงานปกครองมีอำนาจสอบสวนคดีร่วมกับพนักงานสอบสวน และ (3) เด็กควรมีสิทธิในการเข้าถึงประวัติที่แท้จริงของตนเองหลังจากการถูกรับเป็นบุตรบุญธรรม

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เสนอแนวทางการแก้ไขกฎหมายภายในของไทยให้เป็นไปตามอนุสัญญาฯ เพื่อคุ้มครองเด็กที่ถูกบังคับให้สูญหายหรือได้รับผลกระทบจากการบังคับให้สูญหาย จึงต้องมีการปรับปรุงดังนี้ 1. ผู้มีอำนาจร้องทุกข์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ และผู้ที่มีอำนาจฟ้องคดีต่อศาล พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ควรแก้ไข เรื่องผู้มีอำนาจร้องทุกข์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ดังนี้ “บุคคลเหล่านี้จัดการแทนผู้เสียหายได้ สามเณร สามเณรี ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ซึ่งอยู่กินกันฉันสามีภริยาซึ่งมิได้จดทะเบียนสมรส ผู้อุปการะ และผู้อยู่ในอุปการะของผู้ถูกเอาตัวไปเป็นผู้เสียหายที่มีสิทธิร้องทุกข์ ฟ้องคดีตามกฎหมายได้ด้วยเฉพาะแต่ในความผิดอาญาซึ่งผู้เสียหายถูกบังคับให้สูญหายโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ” ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมสามารถดำเนินต่อไปให้เกิดความเป็นธรรมและรวดเร็วต่อผู้เสียหายหรือญาติของ ผู้เสียหาย 2. กระบวนการสอบสวน 2.1 การสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาควรแก้ไข เรื่องความหมายของผู้เสียหาย ดังนี้ “บุคคลเหล่านี้จัดการแทนผู้เสียหายได้ สามเณร สามเณรี ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ซึ่งอยู่กินกันฉันสามีภริยาซึ่งมิได้จดทะเบียนสมรส ผู้อุปการะ และผู้อยู่ในอุปการะของผู้ถูกเอาตัวไปเป็นผู้เสียหายที่มีสิทธิร้องทุกข์ ฟ้องคดีตามกฎหมายได้ด้วยเฉพาะแต่ในความผิดอาญาซึ่งผู้เสียหายถูกบังคับให้สูญหายโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ” ทั้งนี้เพื่อให้สามเณร สามเณรี ผู้สืบสันดาน ผู้ซึ่งอยู่กินกันฉันสามีภริยา ผู้อุปการะและผู้อยู่ในอุปการะ ผู้แทนหรือทนายความ คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามตาพระราชบัญญัตินี้ มีสิทธิเข้าถึงข้อมูลและขอให้เจ้าหน้าที่เปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับผู้ถูกควบคุมตัวได้ และหากเจ้าหน้าที่ไม่เปิดเผยข้อมูล ให้ศาลมี

อำนาจออกคำสั่งให้เปิดเผยข้อมูลหรือไม่ได้ 2.2 การสอบสวนตามพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ ควรกำหนดโทษทางอาญาสำหรับความผิดฐานกระทำความผิดและกระทำให้บุคคลสูญหายให้มีระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงสามแสนบาทบุคคลทั่วไปที่ไปทรมานผู้อื่น หรือไปอุ้มผู้อื่นหายไป การทรมานหรือการบังคับบุคคลให้สูญหายเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงเป็นอาชญากรรมที่กระทำด้วยความร้ายแรงของการกระทำความผิด การกำหนดความผิดเฉพาะและการกำหนดโทษที่รุนแรงให้เหมาะสมกับการกระทำความผิดจึงเป็นสิ่งจำเป็น และ3. การรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม ควรจะต้องแก้ไขในเรื่องการเข้าถึงข้อมูลของเด็กหลังจากการที่ผู้รับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมพ้นจากระยะเวลาการรายงานการเลี้ยงดูให้หน่วยงานซึ่งดูแลการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมทราบ ห้ามการปลอมแปลงเอกสารเกิดขึ้น โดยเพื่อมุ่งหวังประโยชน์อื่นใดจากเด็ก เช่น การค้าแรงงานเด็ก ค้ามนุษย์เด็ก ค้าประเวณีเด็ก ที่จะนำมาซึ่งการหายสาบสูญโดยถูกบังคับในเด็กในที่สุด

บรรณานุกรม

- กิตติศักดิ์ ปรกติ. (15 ธันวาคม 2562). หลักสุจริตและเหตุเหนือความคาดหมายในการชำระหนี้ (Good Faith & Supervening Events) ในระบบกฎหมายเยอรมัน ฝรั่งเศส แองโกลอเมริกัน และไทย. เข้าถึงได้จาก เอกสารอ่านประกอบการศึกษา วิชาความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย น. 71 : http://www.law.tu.ac.th/blog/wp-content/uploads/2019/11/LA100_W8_Handout-Compatibility-Mode.pdf
- ไพรัช พรสมบูรณ์ศิริ. (2556). รายงานการศึกษาส่วนบุคคล (Individual Study) เรื่อง อุปสรรคปัญหาและแนวทางแก้ไขในการบังคับใช้สนธิสัญญาว่าด้วยลักษณะทางแพ่งในการลักพาเด็กข้ามชาติ ค.ศ.1980 ในประเทศไทย. หลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ 5 ปี 2556 สถาบันการต่างประเทศ.
- มาตาลักษณ์ เสรมะธากุล. (2562). งานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัย เรื่องหลักการค้าคุ้มครองสิทธิเด็กภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์สูงสุดของเด็ก . กองทุนวิจัย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: บริษัทโรงพิมพ์เดือนตุลา.
- วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. (2562). สิทธิมนุษยชนกับสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ.รวมบทความทางวิชาการ เนื่องในโอกาสครบ 60 ปี ศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

สิริรัตน์ ศรีลักษณ์กรณ. (2552). สิทธิของเหยื่อตามอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ค.ศ. 2006. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์.

Human Rights Council Forty-second session. (1 July 2017). United Nation: A/HRC/42/NGO/5, ‘. เข้าถึงได้จาก Unforgotten in Thailand: ensure truth, Justice, and reparations for victims of enforced disappearance’ : <https://www.lrwc.org/ws/wp-content/uploads/2019/08/G1925634.Thailand.HRC42.pdf>

Julia Fionda. (2001). Legal Concepts of Childhood. Oxford: Hart Publishing.

Report of the Working Group. (2003). UN DocE/CN.4/2003/71, (12 February 2003).

Tatjana MILIĆ . (2010). Međunarodna konvencija o zaštiti lica od prisilnog nestanka, MP 1. ใน International Convention for the Protection of All Persons from Enforced .